

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента

Доляновської Інни Миколаївни на дисертацію

Дубового Андрія Сергійовича на тему «Теоретико-правові аспекти справедливості та дієвості в системі принципів юридичної відповідальності», представлену на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право».

Актуальність теми дисертації. Дисертаційне дослідження Дубового Андрія Сергійовича є актуальним як з теоретичної, так і з практичної точок зору.

Дисертаційне дослідження присвячено комплексному теоретико-правовому аналізу змісту, природи та системних взаємозв'язків принципів справедливості та дієвості у структурі принципів юридичної відповідальності. Актуальність теми зумовлена потребою у створенні цілісної доктринальної моделі цих принципів, адже сучасна правнича доктрина розглядає їх фрагментарно, переважно у межах окремих галузей права або як абстрактні аксіологічні категорії, що не дозволяє визначити їх роль у забезпеченні легітимності, пропорційності та результативності правозастосування. З огляду на трансформацію правової системи України, її інтеграцію до європейського правового простору, проблема принципів юридичної відповідальності набуває особливої ваги та практичного значення.

Принципи справедливості й дієвості – це не абстрактні моральні ідеї, а фундаментальні правові орієнтири, що визначають зміст і легітимність усієї системи юридичної відповідальності. Справедливість забезпечує відповідність між правом, законом і суспільним ідеалом правопорядку, тоді як дієвість засвідчує здатність права реально досягати своїх цілей у правозастосуванні. Недостатня теоретична розробленість цих категорій у сучасній вітчизняній науці призводить до прогалин у доктрині, колізій у законодавстві та зниження якості правозастосування. Отже, наукове

осмислення справедливості та дієвості як засад юридичної відповідальності має подвійне значення: теоретичне – для розвитку загальної теорії та філософії права і практичне – для підвищення ефективності правотворчої та правозастосовної діяльності держави. Саме цим обумовлюється актуальність обраної тематики, яка поєднує філософсько-правовий, доктринальний та прикладний виміри, формуючи нову дослідницьку парадигму у вітчизняній правничій науці.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено в контексті науково-дослідної теми кафедри теорії та історії держави і права Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення прав людини та дитини в умовах розбудови правової, демократичної, соціально-орієнтованої держави з широко розгалуженими інститутами громадянського суспільства» (номер державної реєстрації: 0118U001384).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені у дисертаційному дослідженні є послідовними, логічними, обґрунтованими та відповідають обраній тематиці дослідження. Їх достовірність зумовлена належним методологічним інструментарієм, що включає сукупність філософсько-пізнавальних, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів.

Для вирішення поставлених у дослідженні завдань було застосовано, зокрема, діалектичний метод - для виявлення суперечностей у праворозумінні, осмислення динаміки розвитку категорій справедливості й дієвості, а також дослідження генези та трансформації концепцій юридичної відповідальності.

Так, аксіологічний метод було застосовано для аналізу ціннісної природи принципів юридичної відповідальності, узагальнення

функціонального значення справедливості й дієвості як провідних орієнтирів правозастосування.

Зокрема, метод моделювання дозволив розробити авторські концептуальні схеми стосовно моделі співвідношення справедливості й дієвості, а також пропозицій щодо удосконалення нормативного закріплення принципів юридичної відповідальності. А використання структурно-функціонального та формально-логічного методів надало можливість виокремлення структурних компонентів інституту юридичної відповідальності та з'ясування їх функціонального призначення, для формулювання дефініцій, логічного зіставлення наукових позицій і побудови внутрішньо узгоджених юридичних конструкцій.

Обґрунтованість сформульованих положень додатково підтверджується ґрунтовною джерельною базою, яка охоплює наукові, нормативні та довідкові джерела і налічує 271 найменування.

Наукова новизна результатів дисертаційної роботи. Аналіз змісту дисертаційного дослідження дає підстави дійти висновку, що мету, визначену у вступі роботи, здобувачем повністю досягнуто, а всі поставлені наукові завдання послідовно виконано. Зазначене відображено у ключових положеннях дисертації, які сформульовані автором самостійно, характеризуються внутрішньою логічною узгодженістю та відзначаються достатнім рівнем наукової новизни.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у формуванні цілісного теоретико-правового підходу до розуміння змісту, природи та взаємодії принципів справедливості й дієвості в системі принципів юридичної відповідальності.

Серед найбільш важливих наукових результатів, що визначають новизну дисертаційної роботи можна відзначити наступні:

вперше

розглянуто інститут юридичної відповідальності як цілісну систему взаємопов'язаних субінститутів, функціонування яких ґрунтується на

фундаментальних принципах, що забезпечують стан правопорядку, відтворення нормативної моделі поведінки та превентивний вплив на фактори девіантної поведінки;

запропоновано цілісну авторську модель співвідношення справедливості й дієвості в системі принципів юридичної відповідальності, яка пояснює їх взаємний вплив на процес застосування та реалізації юридичної відповідальності;

удосконалено:

підхід до визначення та узгодження співвідношення справедливості й дієвості серед принципів юридичної відповідальності; уточнено їх статус як правових принципів, закономірності нормативного закріплення та прояви у практиці правозастосування;

розуміння об'єктивних критеріїв диференціації юридичної відповідальності з урахуванням тяжкості правопорушення, особи правопорушника та соціально-правових умов, що створює підґрунтя для вдосконалення принципів індивідуалізації та пропорційності відповідальності;

поняття, функції та типологію юридичної відповідальності, що дозволило обґрунтувати її синергетичну природу та визначити сутність як складного правового феномену;

набули подальшого розвитку:

доктринальні положення щодо структури інституту юридичної відповідальності, зокрема стосовно уточнення його внутрішньої організації, ролі субінститутів та механізмів їх взаємодії;

розуміння герменевтичних і гносеологічних засад формування принципів юридичної відповідальності, що дозволило виокремити нові аспекти юридичного тлумачення та пізнавальної оцінки зазначених принципів;

концепції еволюції принципів юридичної відповідальності, що дало змогу конкретизувати тенденції трансформації їх змісту в умовах сучасного реформування правової системи;

положення щодо оптимізації механізмів забезпечення справедливості й дієвості в юридичній практиці, а також визначення їх ролі як гарантій належного функціонування інституту юридичної відповідальності.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів. Висновки та рекомендації, запропоновані і обґрунтовані в дисертації, можуть бути застосовані у:

- правотворчій діяльності - для вдосконалення законодавства шляхом урахування принципів справедливості й дієвості як універсальних орієнтирів нормотворчого процесу;

- правозастосовній практиці - під час тлумачення та застосування норм права при вирішенні юридичних справ, що потребують забезпечення балансу між справедливістю, пропорційністю та дієвістю юридичної відповідальності, а також при обґрунтуванні законності, адекватності й ефективності застосованих правових заходів;

- науково-дослідній роботі - як теоретичне підґрунтя для подальших досліджень інституту юридичної відповідальності, його принципів, еволюції, взаємодії та впливу на сучасні трансформації правової системи;

- правовиховній та просвітницькій діяльності - для формування правосвідомості, підвищення рівня правової культури та популяризації ідеї верховенства права, зокрема під час роз'яснення змісту принципів справедливості й дієвості;

- в освітньому процесі - під час викладання дисциплін загальнотеоретичного та філософсько-правового спрямування («Теорія держави і права», «Історія вчень про державу і право», «Філософія права», «Юридична деонтологія»), а також при розробленні методичних матеріалів і навчальних курсів з проблем юридичної відповідальності та її принципів.

Повнота викладу наукових результатів дисертації в опублікованих працях. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження відображені в наукових працях, серед яких: 4 статті у наукових виданнях, включених до переліку фахових видань України категорії «Б», 1 стаття, індексована в наукометричній базі даних Scopus, та 8 публікацій за матеріалами міжнародних науково-практичних і наукових конференцій.

Опубліковані наукові праці дисертанта, зараховані за темою дисертації, відповідають чинним вимогам, установленим для здобуття ступеня доктора філософії, та належним чином відображають основні результати проведеного наукового дослідження.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дисертація має логічну структуру, матеріал викладено послідовно, що дозволяє прослідкувати зв'язок поставлених завдань та зроблених висновків. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що поділяються на десять підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи становить 222 сторінки, з яких 169 сторінок займає основний текст. Список використаних джерел налічує 271 найменування і викладений на 31 сторінці.

Матеріал викладено українською мовою з дотриманням правил правопису в науковому стилі. Оформлення відповідає встановленим стандартам, передбаченим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40. Анотація відповідає змісту основного тексту, стисло відображає основні наукові результати із зазначенням наукової новизни та практичного значення.

Відсутність порушень академічної доброчесності. За результатами аналізу дисертаційної роботи та наукових публікацій автора порушень академічної доброчесності не виявлено.

Зауваження та дискусійні положення щодо дисертації. Загалом позитивно оцінюючи дослідження Дубового Андрія Сергійовича, вважаємо за доцільне висловити окремі міркування щодо деяких положень, які мають

дискусійний характер і можуть стати підґрунтям для подальших наукових розвідок:

1. У вступі до дисертації при характеристиці методологічних засад дослідження здобувач зазначає, що аксіологічний метод застосовано у підрозділах 2.1, 2.2, 3.2 та 3.3 для аналізу ціннісної природи принципів юридичної відповідальності, що дало змогу узагальнити функціональне значення справедливості й дієвості як провідних орієнтирів правозастосування. Наведена теза є концептуально вагомою, проте її формулювання потребує додаткової змістовної конкретизації. Зокрема, не повною мірою розкрито, у яких саме сферах правозастосовної діяльності та на яких етапах правозастосовного процесу проявляється цей орієнтуючий вплив принципів справедливості й дієвості: чи йдеться про діяльність суду в цілому, чи про конкретні стадії розгляду судової, чи про діяльність інших суб'єктів правозастосування – органів досудового розслідування, прокуратури, виконавчої влади. Здобувачу під час публічного захисту доцільно роз'яснити операціональний вимір цього орієнтуючого впливу принципів справедливості й дієвості.

2. У загальних висновках дисертації здобувач формулює пропозицію закріпити в процесуальних кодексах чіткі критерії індивідуалізації покарання та розробити стандартизовані методики оцінки тяжкості правопорушення, а також усунути законодавчі колізії та безальтернативні санкції, що унеможливають врахування пом'якшуючих обставин. Запропонований напрям удосконалення є концептуально перспективним, проте обраний здобувачем спосіб його юридико-технічної реалізації потребує додаткової аргументації. Категорії «критерії індивідуалізації покарання», «методики оцінки тяжкості правопорушення» та «безальтернативні санкції» традиційно належать до сфери матеріального права, оскільки безпосередньо стосуються змісту й обсягу юридичної відповідальності, а не процесуального порядку її покладання. Закріплення таких положень саме у процесуальних кодексах (Кримінальному процесуальному кодексі України, Кодексі України про

адміністративні правопорушення в його процесуальній частині) видається методологічно дискусійним з огляду на усталене розмежування предметів регулювання матеріальних і процесуальних галузей права. Здобувачу під час публічного захисту доцільно обґрунтувати свою позицію, а також роз'яснити, чи передбачає авторська концепція внесення відповідних змін також і до матеріальних кодексів (зокрема, до Кримінального кодексу України), чи запропонована модель розглядає процесуальне закріплення як достатній спосіб нормативного регулювання.

3. У загальних висновках дисертації здобувач формулює пропозицію посилити інститут пробації та розширити застосування альтернативних видів покарань. Запропонований напрям удосконалення є важливим у контексті імплементації європейських стандартів кримінально-правової політики. Водночас слід зауважити, що інститут пробації в Україні нині перебуває у стані активного розвитку та практичного застосування, про що свідчить: наявність Закону України «Про пробацію» від 5 лютого 2015 року № 160-VIII; діяльність Державної установи «Центр пробації» у структурі Міністерства юстиції України щодо реалізації пробаційних заходів; наявністю статті 59-1 «Пробаційний нагляд» як виду покарання у Кримінальному кодексі України. У цьому контексті теза про «посилення» інституту пробації потребує додаткової змістовної конкретизації. Здобувачу під час публічного захисту доцільно роз'яснити, у чому саме полягає авторське розуміння «посилення» інституту пробації – чи йдеться про подальше розширення кола кримінальних правопорушень, за які може бути призначений пробаційний нагляд, чи про вдосконалення процедур пробаційного нагляду як напряму діяльності Державної установи «Центр пробації», чи про інші напрями. Аналогічно потребує уточнення авторська позиція щодо того, які саме «альтернативні види покарань», що нині є в системі покарань Кримінального кодексу України (стаття 51), на думку здобувача, потребують розширення сфери застосування, та яким чином це розширення співвідноситься з принципом пропорційності покарання.

Слід зазначити, що висловлені зауваження мають дискусійний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження та не знижують його наукової й практичної значущості. Загалом робота є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на належному теоретичному та методологічному рівні.

Загальна оцінка кваліфікаційної наукової праці. Дисертація Дубового Андрія Сергійовича на тему: «Теоретико-правові аспекти справедливості та дієвості в системі принципів юридичної відповідальності», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є самостійним, логічно завершеним і цілісним науковим дослідженням, виконаним дисертантом на високому теоретичному та методологічному рівні як кваліфікаційна наукова праця.

Дисертаційна робота містить науково обґрунтовані теоретичні положення та практичні висновки, характеризується внутрішньою єдністю змісту, послідовністю викладу матеріалу та свідчить про особистий внесок автора у розвиток вітчизняної юридичної науки, зокрема щодо інституту юридичної відповідальності як виразу ціннісних орієнтирів суспільства, показника зрілості правової системи та здатності держави гарантувати права і свободи людини, через який право реалізує свою охоронну функцію, забезпечуючи правопорядок та справедливість.

Дисертаційне дослідження, отримані результати та його оформлення відповідають спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а також Вимогам до оформлення

дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40.

З урахуванням викладеного, Дубовой Андрій Сергійович за результатами публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

Кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Університету економіки та права «КРОК» Інна ДОЛЯНОВСЬКА

 засвідчук
Директор департаменту кадрів Вищого навчального закладу
«Університет економіки та права «Крок»

« 05 » 05 20 26 р.